

Ελένη Κουμίδα **«Πέρασμα στην πράξη»**

- **Συμπεριφορά και πράξη:** Ο Λακάν διακρίνει την **συμπεριφορά** από την **πράξη**. Η συμπεριφορά αφορά όλα τα ζώα ενώ η πράξη είναι συμβολική και αφορά τον άνθρωπο. Η έννοια της πράξης είναι μια έννοια **ηθική**, καθώς ο άνθρωπος που προβαίνει σε μια πράξη είναι υπεύθυνος γι' αυτήν, έχει δηλαδή την ευθύνη της πράξης του.

- **Παραπραξία:** Η **παραπραξία** είναι ένα από τα μορφώματα του ασυνειδήτου. Θεωρείται η πράξη που έχει αστοχήσει. Έχει όμως αστοχήσει ως προς τις συνειδητές προθέσεις του υποκειμένου. Υπάρχουν όμως και οι ασυνειδήτες προθέσεις, οι οποίες βρίσκουν τον δρόμο τους στην παραπραξία. Πίσω δηλαδή από αυτό που φαίνεται, υπάρχει μια ασυνείδητη επιθυμία. Μια λοιπόν τέτοια ξαστοχημένη πράξη είναι μια πράξη μερικώς επιτυχής όσον αφορά το ασυνείδητο.

- **Ψυχαναλυτική πράξη:** Ο αναλυτής καλείται να αναλάβει την ευθύνη των δικών του πράξεων κατά την διάρκεια της ψυχαναλυτικής συνεδρίας. Οι παρεμβάσεις του, οι **ερμηνείες** του συνιστούν πράξεις και οφείλουν να καθοδηγούνται με βάση την επιθυμία του αναλυτή.

Σύμφωνα με τον Λακάν, η ψυχαναλυτική ηθική είναι μια ηθική που συνδέει την πράξη με την **επιθυμία**. Το υποκείμενο να μπορεί να δρα σύμφωνα με την επιθυμία του.

- **Σκέψη και πράξη:** Η ουσία της σκέψης είναι η αμφιβολία ενώ η ουσία της πράξης είναι η **βεβαιότητα**. Η πράξη σχετίζεται με την γλώσσα. Δηλαδή, η πράξη μέσω της γλώσσας αποκτά τις συντεταγμένες της και αφορά την υπέρβαση ενός σημαίνοντος ορίου. Η γλώσσα λοιπόν δίνει αξία στην εκάστοτε πράξη. Το λέγειν πλαισιώνει και καθορίζει την πράξη. Το υποκείμενο λοιπόν αλλάζει μετά από μια πράξη. Για μια πράξη δεν υπάρχει ύστερα, δεν την αφορά καθώς αναγεννιέται άλλο υποκείμενο.

Σκέψη και πράξη δεν είναι το ίδιο, «η σκέψη βρίσκεται ουσιαστικά σε αδιέξοδο, όπως το αποδεικνύει η απώθηση, και ότι η πράξη πρέπει πάντα να βρει ένα πέρασμα για να εκπληρωθεί» (Miller, «Παρατηρήσεις για την έννοια του περάσματος στην πράξη στη διδασκαλία του Ζακ Λακάν», σελ. 152).

- **Κόσμος – Σκηνή:** Ο Λακάν κάνει την εξής διάκριση: Απ' την μια μεριά, υπάρχει ο **κόσμος**, ο τόπος όπου υπάρχει το πραγματικό και απ' την άλλη μεριά, υπάρχει η **σκηνή** του Άλλου, όπου ο άνθρωπος ως υποκείμενο έχει να

συγκροτηθεί, ως αυτός που μιλάει, αλλά που δεν θα μπορούσε να έχει αυτή την θέση παρά μέσα σε μια *δομή φαντασίας*.

- *Πράξη και αυτοκτονική πράξη*: «Το πέρασμα στην πράξη φανερώνει την δομή της πράξης» και «η πράξη στοχεύει στην καρδιά του είναι» υπογραμμίζει ο Miller (Miller, «Παρατηρήσεις για την έννοια του περάσματος στην πράξη στη διδασκαλία του Ζακ Λακάν», σελ. 152).

Ο Λακάν διαμόρφωσε το *πρότυπο της πράξης*, το τι είναι μια πράξη, από την **αυτοκτονική πράξη**. Η αυτοκτονία, με αυτή την έννοια, θεωρείται υπόδειγμα πράξης. Από την πράξη δηλαδή της αυτοκτονίας μπορούμε να συμπεράνουμε για την έννοια της πράξης γενικότερα. Η έννοια της πράξης έχει να κάνει με την ενόρμηση θανάτου. Κάθε πράξη είναι, για τον Λακάν, μια «αυτοκτονία του υποκειμένου» με την έννοια ότι «το υποκείμενο μπορεί να αναγεννηθεί, αλλά αναγεννιέται διαφορετικό. Αυτό είναι που συνιστά στην κυριολεξία την πράξη, δηλαδή το υποκείμενο δεν είναι το ίδιο πριν και μετά. Αυτό είναι που δικαιολογεί τον όρο ‘μετάλλαξη’» (Miller, στο ίδιο, σελ. 155). Κάθε αληθινή πράξη είναι στην ουσία μια *υπέρβαση*. Μια υπέρβαση ενός κώδικα, ενός νόμου, ενός συμβολικού συνόλου. Η υποκειμενική μετάλλαξη, η αλλαγή δηλαδή του υποκειμένου, που χαρακτηρίζει το πέρασμα στην πράξη είναι υποδειγματική. Το υποκείμενο μετά από μια πράξη δεν είναι ποτέ το ίδιο. Έχει αλλάξει.

«Υπάρχει κάτι στο υποκείμενο που ενδέχεται να μην εργάζεται για το καλό του» (Miller, στο ίδιο, σελ. 155). Συγκεκριμένα, η αυτοκτονική πράξη φανερώνει τον *διαχωρισμό* ανάμεσα στον οργανισμό του έμβιου που εργάζεται για την επιβίωσή του και σε αυτό το πράγμα που ενδεχομένως το καταστρέφει. Η πράξη έτσι της αυτοκτονίας βρίσκεται στην πλευρά της **απόλαυσης**. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και στο σύμπτωμα. Το υποκείμενο μπορεί να προσκολλάται στο σύμπτωμα ενώ του κάνει κακό. «Μια ικανοποίηση από τον πόνο, η οποία ενδεχομένως κάνει κακό στον οργανισμό, σε τέτοιο σημείο ακριβώς ώστε, όταν αυτονομείται, η απόλαυση φτάνει ως τον θάνατο» (Miller, στο ίδιο, σελ. 157). Η αυτοκτονία, με αυτή την έννοια, είναι η πράξη που στοχεύει στην καρδιά του είναι.

- Στο σεμινάριο «*Το άγχος*» ο Λακάν αναφέρεται στις έννοιες πέρασμα στην πράξη και acting out. Το κοινό τους σημείο είναι ότι και οι δύο αποτελούν τις έσχατες διεξόδους ενάντια στο **άγχος**. Ταυτόχρονα, ο Λακάν προχωρά και στην διάκριση αυτών των εννοιών:

- **Acting out**: Είναι ένας όρος που χρησιμοποίησε ο Φρόυντ και μεταφράζεται ως «*εκδραμάτιση*». Ο Λακάν θεωρεί ότι το acting out οφείλεται σε μια αποτυχία αναμνημόνευσης του παρελθόντος. Η αναμνημόνευση αυτή δεν αφορά μόνο την ανάκληση ενός στοιχείου στην συνείδηση αλλά και την

κοινωνία αυτού του γεγονότος με έναν Άλλο μέσα από τον λόγο. Όταν λοιπόν η αναμνημόνευση αποτυγχάνει λόγω του ότι ο Άλλος αρνείται να ακούσει, τότε λαμβάνει χώρα το acting out. Όταν δηλαδή ο Άλλος «κουφάινεται», το υποκείμενο δεν μπορεί να του δώσει το μήνυμά του σε λέξεις και έτσι προβαίνει σε πράξεις. Το acting out λοιπόν πρόκειται για κωδικοποιημένο, συμβολικό μήνυμα του υποκειμένου που απευθύνεται στον Άλλο.

Το ίδιο το υποκείμενο δεν συνειδητοποιεί ότι οι πράξεις του αυτές εκφράζουν ένα μήνυμα. Ο Άλλος θα πρέπει να το αποκωδικοποιήσει. Ο Λακάν τονίζει εδώ την διάσταση του Άλλου. Κατά την διάρκεια ενός acting out, το υποκείμενο εξακολουθεί και παραμένει στην σκηνή. Είναι εντός σκηνής καθώς εγγράφεται στην συμβολική τάξη. Η σκηνή είναι στην ουσία ο Άλλος, ο τόπος του Άλλου, ο τόπος δηλαδή όπου συγκροτείται ο λόγος. Το υποκείμενο δρα πάνω σ' αυτή την σκηνή της ομιλίας υπό το βλέμμα του Άλλου. Εδώ δηλαδή το υποκείμενο χρειάζεται τον Άλλο, τον θεατή.

- **Πέρασμα στην πράξη:** Το πέρασμα στην πράξη διαφέρει καθώς αφορά την ολοκληρωτική έξοδο του υποκειμένου απ' την σκηνή. Είναι μια απόδραση απ' τον Άλλο, μια έξοδος απ' το συμβολικό, ένα πέρασμα απ' το συμβολικό στο πραγματικό. Στο σημείο αυτό, το υποκείμενο διαλύεται και καθίσταται αντικείμενο. Δηλαδή, το υποκείμενο ακυρώνεται και παίρνει **καθεστώς αντικειμένου α**.

Κατά το πέρασμα στην πράξη το υποκείμενο αποσύρεται απ' τα διφορούμενα της ομιλίας, διαγράφει τον Άλλο, «κατά το πέρασμα στην πράξη, δεν υπάρχει πλέον θεατής. Υπάρχει εξαφάνιση της σκηνής», χωρίζει δηλαδή απ' τον Άλλο. (Miller, «Παρατηρήσεις για την έννοια του περάσματος στην πράξη στη διδασκαλία του Ζακ Λακάν», σελ. 157).

Για το διχασμένο υποκείμενο, μέσα στην σκηνή της φαντασίωσής του, η στιγμή του περάσματος στην πράξη είναι αυτή μιας έντονης ενόχλησης, δυσκολίας μαζί με ταραχή, συγκίνηση. Το υποκείμενο λοιπόν «από εκεί που βρίσκεται – δηλαδή από τον τόπο της σκηνής όπου ως υποκείμενο θεμελιωδώς υποκειμενικοποιημένο, μπορεί να παραμείνει σ' αυτό το καθεστώς μόνο ως υποκειμένου – ρίχνεται, πέφτει έξω απ' την σκηνή» (Λακάν, «Το άγχος», σελ. 136), **se laisser tomber**, δηλαδή 'παρατώ', 'εγκαταλείπω'.

• *Αντικείμενο α ως υπόλοιπο:* Η σχέση του υποκειμένου με το αντικείμενο α είναι μείζονος σημασίας. Υπάρχει ένα δομικό χαρακτηριστικό σε αυτή την σχέση: Ο Άλλος προϋπάρχει, είναι ήδη εκεί. Το υποκείμενο έτσι είναι εξαρτημένο απ' τον Άλλο. Το διχασμένο υποκείμενο, *ℑ*, συγκροτείται στον τόπο του Άλλου ως σημάδι του σημαίνοντος. Αντιστρόφως, όλη η ύπαρξη του Άλλου 'κρέμεται' από μια εγγύηση που λείπει, εξ ου ο διχασμένος Άλλος, *ℒ*. Δηλαδή, δεν υπάρχει εγγύηση του Άλλου. Απ' όλη αυτήν την διαδικασία, της

λειτουργίας του Άλλου πάνω στο υποκείμενο, προκύπτει ως υπόλοιπο το αντικείμενο *α*.

❖ Παράδειγμα:

Ο Λακάν για να περιγράψει το πέρασμα στην πράξη χρησιμοποίησε ως παράδειγμα ένα κείμενο του Φρόυντ «*The psychogenesis of a case of homosexuality in a woman*» (1920). Στο κείμενο αυτό, ο Φρόυντ αναφέρεται σε μια ασθενή του, μια νεαρή ομοφυλόφιλη, η οποία είχε προβεί σε μια απόπειρα αυτοκτονίας.

Η κοπέλα αυτή είχε συνάψει σχέση με μια κυρία ‘όχι καλής φήμης’. Μια μέρα που περπατούσαν μαζί, συναντήθηκαν με τον πατέρα της (της ασθενούς) στον δρόμο που έπαιρνε για την δουλειά του. *Ο πατέρας της έριξε ένα βλέμμα αποδοκιμασίας*. Η γυναίκα – ερωμένη λόγω αυτού που συνέβη βάζει ένα τέλος σ’ αυτή την σχέση λέγοντας στην κοπέλα να σταματήσουν κάθε επαφή. Ακολουθώντας, η κοπέλα προβαίνει σε απόπειρα αυτοκτονίας πέφτοντας, *ρίχνοντας τον εαυτό της απ’ την γέφυρα*. Στο σημείο αυτό, όπως αναφέρει ο Λακάν, η κοπέλα εγκατέλειψε την σκηνή (*se laisser tomber*).

Τι έχει προηγηθεί; Η κοπέλα είχε βιώσει την απογοήτευση απέναντι στον πατέρα της λόγω της γέννησης του μικρότερου αδερφού της όταν εκείνη ήταν δεκαέξι ετών. Απογοητευμένη λοιπόν απ’ την σχέση με τον πατέρα της μη μπορώντας να είναι ούτε η γυναίκα ούτε το αντικείμενο επιθυμίας του, τότε η άλλη γυναίκα – ερωμένη θα γίνει το ταίρι - αντικείμενό της. Η ίδια γίνεται έτσι το στήριγμα μιας εξιδανικευμένης σχέσης. Μάλιστα, η κοπέλα άφησε την ‘κοκεταρία’ της ως γυναίκα και έγινε ‘ιπότης’ για την ‘κυρία’ της. Στο σημείο αυτό ο Λακάν θέτει το Φ , τον *συμβολικό φαλλό*.

Αυτή η *σκηνή* είναι που γίνεται αντιληπτή απ’ τον πατέρα. Αυτή η σκηνή, που είχε κερδίσει την συναίνεση της κοπέλας, χάνει τώρα όλη της την αξία λόγω της αποδοκιμασίας που έλαβε απ’ το βλέμμα του πατέρα. Εδώ, όπως σχολιάζει ο Λακάν, έχουμε την *πρώτη δυσκολία*, αμηχανία, το πρώτο εμπόδιο (*embarras*) ως μία *πρώτη συντεταγμένη του άγχους*. Έπειτα, ακολουθεί η *ταραχή* (*émotion*), ως μία *ακόμη συντεταγμένη του άγχους*.

Στην σκηνή αυτή πραγματώνονται οι δύο σημαντικές συνθήκες του περάσματος στην πράξη:

Πρώτον, υπάρχει η ταύτιση του υποκειμένου με το αντικείμενο *α*. Στο σημείο αυτό, το υποκείμενο εκμηδενίζεται και παίρνει θέση αντικειμένου *α*. Στο παράδειγμα, είναι η στιγμή της συνάντησης.

Δεύτερον, η επιθυμία έρχεται αντιμέτωπη με το νόμο. Στο παράδειγμα, αυτό αφορά την αντιπαραβολή της επιθυμίας του πατέρα με το νόμο που παρουσιάζεται στο βλέμμα του. Η κοπέλα έτσι είναι ταυτισμένη με το

αντικείμενο *a* και ταυτόχρονα απορριμμένη, ριγμένη έξω απ' την σκηνή. Αυτό το πραγματώνει το **laisser tomber**, δηλαδή 'παρατώ', 'εγκαταλείπω'.

Η επιθυμία του πατέρα έχει να κάνει με το νόμο, με τον συμβολικό φαλλό, **Φ**, δηλαδή με τον ενοουχισμό. Εδώ, η μνησικακία και η εκδίκηση είναι κρίσιμα στοιχεία στην σχέση της κοπέλας με τον πατέρα της. Η δική του μνησικακία και η δική της εκδίκηση συνιστούν αυτόν το νόμο, αυτόν τον φαλλό. Ο φαλλός προωθείται έπειτα στην θέση αντικειμένου *a*.

Συνοψίζοντας, το βλέμμα του πατέρα λειτουργεί εδώ ως αντικείμενο *a*, αντικείμενο με το οποίο ταυτίζεται η κοπέλα. Η κοπέλα δηλαδή γίνεται, είναι το βλέμμα του πατέρα της, το βλέμμα αποδοκιμασίας, ριγμένη απ' την σκηνή, ριγμένη απ' την γέφυρα.

Βιβλιογραφικές αναφορές:

1. Dylan Evans (1996), «Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης», μτφ. Γ. Σταυρακάκης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005.
2. Sigmund Freud, «A case of homosexuality in a woman», *The psychogenesis of a case of homosexuality in a woman*, Standard Edition Vol.XVIII, (1920-1922).
3. Jacques Lacan (1962-63), «L'angoisse», *Le Séminaire, Livre X*, Seuil, Paris, 2004.
4. Ζακ-Αλέν Μιλέρ, «Παρατηρήσεις για την έννοια του περάσματος στην πράξη στη διδασκαλία του Ζακ Λακάν» στο «Θεωρία της ψυχαναλυτικής θεραπείας», Εκκρεμές, Αθήνα, 2007.
5. Σεμινάρια της Ακαδημίας Κλινικών Σπουδών της Αθήνας.